

GLATZ FERENC*

Megnyitóbeszéd

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves Kollégák! Kedves Barátaim!

Engedjék meg, hogy bevezetőmben egyetlen kérdéssel foglalkozzam: vajon igazuk van-e azoknak, akik szerint azokat a preferenciákat, amelyeket 1949 után ebben az országban és általában a közép-kelet-európai szocialista országokban kialakítottak, meg kell semmisíteni. Ismeretes, hogy 1948 után ezen térség minden államának pártvezetése kiadta a jelszót, hogy mindegyikük országából a vas és acél országa lesz. Tudjuk jól – és az ülőszék programját nézve látom, hogy erről ma és holnap előadások fognak elhangzani –, hogy milyen stratégiapolitika és milyen gazdaság- és társadalompolitika jegyében alakultak ki a vas és acél országa jelszavának tartópillérei. Ezen eszmei tartópillérek egyike volt a két zóna szembenállása, a másik az ezzel kapcsolatos elzárkózás politikája. Ezen elvek értelmében a zónán belül minden egyes országban önállóan kiépítve kellett létrehozni a nehézipari és az erre épülő könnyűipari, agrár stb. bázist. Jól tudjuk, hogy ennek az elvnek harmadik tartópillére a hidegháború volt. A hidegháború, az elzárkózás, a két világrendszer alapelveinek jegyében azokat az iparágakat igyekeztek fejleszteni, amelyek egy harmadik világháború esetén a társadalomnak, azaz a politikai vezetésnek megfelelő erőforrásokat biztosítanak. Mit tegyünk? Igaz-e, hogy ezt a jelszót olyan értelemben kell megváltoztatni, hogy az ipar és az ipari kutatások támogatását szüntessük meg, a kialakult műszaki bázist építsük le? Igaz-e, hogy ezt kívánja tőlünk állampolgári közösségünk világgazdasági szerepe?

Én ezzel így nem értek egyet. Nem megszüntetni, felszámolni, hanem változtatni, korrigálni kell. A piacgazdaság és a nemzeti műveltség igényeihez igazítani az állami támogatás rendszerét. Példa lehet akár az akadémiai intézethálózat reformja is. Az Akadémián belül például a legnagyobb gondot éppen az okozza, hogy a hatalmas, az élettelen természettudományokra ráépített intézeti bázis megmaradt, de már régen nincs meg mögötte az az állami ipar, amely megrendeléseket adott számukra és ezen intézményeket eltartotta. Meddig pótoljuk még a költségvetésből azokat a kiesett pénzösszegeket, amelyeket a K+F szférának ebbe a részébe az ipari megrendelések hoztak? – hangzik a kérdés. De általában: mi legyen tehát a jövője a műszaki-természettudományos kutatóbázisnak Magyarországon és Közép-Európában?

Magyarországon az elmúlt év exportjának 40%-a a gépipar köréből került ki. Ez az adat köz-

* A Magyar Tudományos Akadémia elnöke, 1051 Budapest, Roosevelt tér 9.

tudott, közismert. Sokszor elhangzik, de kevésbé gondolunk arra, hogy mi húzódik emögött. A másik adat: a magyarországi export 70%-át olyan vállalatok adják, amelyek túlnyomórészt külföldi tőkével működnek. Mi következik ebből?

Ma nincs nemzeti elzárkózás, nincs nemzetgazdaság. Tudomásul kell venni, hogy az a nemzetgazdaság, az a nemzetállami gazdálkodás, amelyben itt generációk nőttek fel, ma már a múlté. Nemcsak Magyarországon, de Nyugat-Európában is és a világ minden részén. A fejlesztést, a technológiai fejlesztést a nagy világcégek diktálják, amelyek természetesen nem túriák a nemzetállami határokat. Sem Magyarországon, sem Németországban, sem Amerikában. Ma már nem lehet arról szólni, hogy van egy amerikai vagy egy német ipar. Az adott állam területén működő ipari-kereskedelmi egységek és pénzügyi központok nemzetközi konzorciumok és nemzetközi társaságok birtokában vannak, és így szabadon változtatják telephelyüket.

Magyarországon a nemzetállami gondolkodás következtében még mindig nem fogadjuk el azt, hogy nem kell az államokon belül – legyen szó Magyarországról, Csehországról, Szlovákiáról, Lengyelországról – önálló, ún. nemzeti jelzővel ellátható ipari bázisokat létrehozni. Még mindig nem vesszük tudomásul, hogy bedolgozó ország leszünk. És ebben nincs semmi megalázó. Ma már mindegyik ország bedolgozó ország, ha úgy tetszik. Bedolgozó Németország polgára, bedolgozó Franciaország polgára, az Egyesült Államok polgára és Anglia polgára is.

Ha ilyen értelemben vizsgáljuk azt a bizonyos 40%-ot exportunkon belül, és azt a 70%-ot, melyet 50% fölötti nemzetközi tőkerészesedésű vállalatunk produkálnak, akkor ebből két következtetés mindenképpen adódik. A magyar iparnak – és mindennek, ami az iparhoz tartozik, így az élő és élettelen természettudományos kutatóbázisnak is – igenis van jövője. Ha ugyanis az idetelepült nemzetközi vállalatok ilyen hatalmas százalékarányú exportot tudnak teljesíteni, akkor az azt jelenti, hogy Magyarországon van ipari bázis, nemzetközileg megfelelő ipari bázis. És ezek a vállalatok itt adnak munkahelyet, itt fizetnek adót!

A Wall Street Journal Europe két héttel ezelőtti száma két hatalmas cikket közölt Magyarországról és a közép-európai államokról. Skill, worker, land. Szakértelem, munkaerő, terület áll rendelkezésre Közép-Európában, mondják, és ez vonzza ide, erre a vidékre a nagy nyugati, de most már a japán befektetőket is. Egy külön cikk tárgyalja Székesfehérvár példáját. A skill, vagyis a szakértelem jelentőségét. És ez azt jelenti, hogy a 40%-os gépipari részesedés az exportban a magyar munkaerőnek a terméke. Hétköznapi nyelvre lefordítva: Magyarországon igenis jelen van az a műszaki szakértelem, amire rá lehet építeni egy új technológiai központot Kelet-Európában, ahogy az imént említett Wall Street Journal Europe szakértő cikke is írja.

A vas és acél országa jelszót valóban le kell cserélni. De ez nem azt jelenti, hogy megsemmisíteni és kapkodni kell. Ez azt jelenti – és ez a politikában a legnagyobb művészet –, hogy a hátrányból kovácsoljunk előnyt. Ezt ma még kevés politikai párt, kevés politikus érti és érzi. A hátrányból előnyt szerezni. Előnyt szerezni abból, hogy nálunk kialakult egy műszaki, technikai, természettudományos kutatóbázis, hogy a K+F szférában néha még kevés foglalkoztatással, de jelen van a szaktudás. Az akadémiai intézetekben ugyanúgy, mint az egyetemi tanszékeken és másutt. És ezt a meglévő értelmet és hozzáértést kell nekünk az új, integrált Európában, az új, integrált világpiacra kamatoztatni. Így lehet a szovjet rendszerben szerzett hátrányunkból előnyt kovácsolni. Ez a második következtetésem a 40 és 70%-ból. Úgy gondolom, hogy a vas és acél országa helyett a tudás, a szorgalom és a lelemény országának kell lennünk, másképpen nem leszünk képesek talpon maradni ebben a nemzetközi versenyben.

Miért mondom ezt éppen most, éppen itt, a MTESZ székházában, éppen Önöknek, mint az Akadémia elnöke? Azért, mert meg vagyok győződve, hogy a tudásnak, a szorgalomnak, a szakértelemnek, mint érték- és értékrendképező tényezőknek a fejekben való rögzítéséhez kevés önmagában bármilyen kormányzati politika. A civil társadalom önszerveződés nélkül nem működik. Kiadhatunk jelszavakat arra vonatkozóan, hogy a műszaki-természettudományos képzésben milyen elveket kell követni. Mondhatjuk, hogy nekünk olyan természettudósokra van szükségünk, akik a szakmunkának minden fázisát – nemcsak a mérnöki – pontosan értik. Azt a fázisát is, amelyet a szakmunkásnak kell elvégeznie akár az ipari, akár az agrár szektorban. Mondhatjuk, hogy a világra

nyitott szemű mérnököket, természettudósokat az egyetemeknek kell kitermelniük, akik pontosan tudják: mi az, ami a világban eladható, pontosan tudják, mi történik a világban. Mondhatjuk azt is, hogy nekünk olyan mérnökökre és olyan természettudományos értelmiségre van szükségünk, amely képes a „társadalomban gondolkozni”. Amelyik látja, hogy az általa épített környezet vagy éppen a lombikjában létrehozott vegyület milyen társadalomban fog hatni a mindennapi életben. És amelyik látja azt, hogy hogyan rombolják a környezetet, vagy miképpen óvhatják meg a környezetet. Természetesen mindezt elmondhatjuk. De hogy ez meg is valósuljon, ahhoz az élet végéig tartó önképzésre van szükség. A kormányzat által támogatott továbbképzésre, amelyre mi vállalkozni kívánunk. És szükség van olyan természettudományos kutatóbázisra, amelyik képes egyszerre piacorientált, alkalmazott és elméletorientált alapkutatást folytatni. És olyan tudománypolitikára van szükség, amelyik nem megszünteti ezt az intézethálózatot, hanem képes meghatározni, mi az egyes intézetek tevékenységében a „közhasznú”, amit az államnak kell fenntartania, és mennyi a piaciorientált hányad. Olyan tudománypolitikai gondolkodásra van szükség, amelyik garantálja az államháztartásból a „közhasznú” hányadot, ugyanakkor szembe mer szegülni azokkal a régimódi törekvésekkel, amelyek a saját piacképtelenségüket a költségvetés és az államháztartás megfejtésével, különböző lobbyzásokkal, érdekszervezetek mozgalmával kívánják leplezni. Türelemre, tudománypolitikai gondolkodásra és következetességre van szükség. És ez az önképzés csak a civil szervezetek segítségével mehet végbe.

Fiatal történész koromban Szász Zoltán barátommal feldolgoztuk a Mérnök- és Építészegylet történetének kezdeti szakaszait, és az 1860-as évek mérnöki társadalmáról, a társasági szervezésben részt vett mérnökökről és értelmiségiekről részletes statisztikát készítettünk. Akkor vált világossá az, hogy az 1860-as években, amikor az ipari forradalom elérte a közép-európai zónát, a mérnök lett az, aki a korábban hagyományos helyi pap és tanító mellett a társadalom szervezésében részt vett. Ezek a mérnökemberek előfizettek a hamarosan megjelenő Századokra, járatták az 1860-as években fellendülő napi-, illetve hetilapokat, képes újságokat. Az akkori mérnöktársadalom beilleszkedett az orvosok, tanítók, papok által megjelenített hagyományos értelmiségi rendbe a helyi közösségekben. Úgy gondolom, hogy a mi jövőendő mérnök- és természettudományos társadalmunknak ezeket a normákat kell követnie. Részt kell vennie a civil szféra szervezésében olyan értelemben, hogy a helyhez és szakmához kötött szervezeteken belül, de azokból kimozdulva is általánossá tegye a társadalomban a műszaki ismereteket, vértessze fel önmagát olyan általános társadalom- és természettudományos ismeretekkel, amelyek egy új típusú, az előbb említett export-százalékot újra produkálni képes műszaki- és természettudományos értelmiséget teremtenek Magyarországon. És akkor az ötvenes évek hurrá-optimizmusát nem kell valamiféle hurrá-pesszimizmusnak felváltania, ami ma a mi társadalmunkra elsősorban jellemző.

Engedjék meg tehát, hogy a Magyar Tudományos Akadémia nevében jó munkát kívánjak és gratuláljak ahhoz, hogy – ismerve már a tavalyi konferencia anyagait is – egy ilyen rendkívül széles ívű tudományos konferenciát tudnak életre hívni. Köszönöm figyelmüket.